

CONSIDERAȚII PRIVIND CULTURA NOUA. AȘEZAREA DE LA ȚICHINDEAL, JUD. SIBIU

de DUMITRU POPA și NIKOLAUS BOROFFKA

Obiectul articolului îl constituie prezentarea și discuția asupra materialelor aparținând culturii Noua, descoperite în cursul cercetărilor din 1982–1986. Materialul ceramic Noua din așezarea de la Țichindeal prezintă un interes aparte, datorită prezenței unor elemente Monteoru târzii, fapt cu atât mai important cu cât, în ultimul nivel al locuirii Noua, acestea apar împreună cu materiale ce prefigurează Hallstattul timpuriu (ceramica neagră canelată). Autorii introduc în discuție date ¹⁴C noi, capabile să producă modificări în cronologia absolută a culturii Noua

Pe teritoriul satului Țichindeal¹, comuna Nocrich, jud. Sibiu, la „Valea Rodbavului” s-a cercetat o așezare din epoca romană și postromană (daco-romană), descoperită de pădurarul S. Dragoman și semnalată Muzeului Brukenthal din Sibiu de A. Mihuleț, profesor de istorie la Nocrich. În cursul săpăturilor (1982–1986) s-a putut stabili următoarea stratigrafie (de sus în jos): locuirea din epoca feudală timpurie, așezarea postromană (daco-romană), așezarea romană și așezarea din epoca bronzului. S-au mai găsit, sporadic, cioburi aparținând culturii Coțofeni, fără să fie relevat un strat propriu-zis. Aici vom discuta doar descoperirile din epoca bronzului² și semnificația lor.

Așezarea din epoca bronzului cuprinde trei niveluri, care au putut fi separate stratigrafic. În zona centrală a locuirii se mai adaugă un al patrulea strat, care nu s-a observat pe întreaga arie a așezării. Straturile aparținând epocii bronzului sunt numerotate, de jos în sus: 0 (fiind doar parțial reprezentat), 1, 2, 3. În cele ce urmează vom discuta în mod selectiv ceramica, fără a prezenta deocamdată situația de ansamblu (urme de locuințe, vetre etc)³.

Majoritatea materialelor din cele patru straturi ale epocii bronzului aparțin culturii Noua, așezarea fiind din această cauză atribuită purtătorilor ei. Sunt prezente

¹ Numele românesc vechi era Cichindeal, fost raionul Agnita, regiunea Brașov, iar sub administrația maghiară: Cékendál, Cikendál, Czikendál, Szeben megye, ujevgházi járás. Numele german este Ziegental.

² Așezarea a fost prezentată la sesiunile anuale de rapoarte de către D. Popa, care a și condus șantierul. Descoperiri de tip Wietenberg au fost menționate de N. Boroffka în lucrarea de sinteză asupra culturii Wietenberg (N. Boroffka, *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie 19, Berlin, 1994) (în continuare Boroffka, *Wietenberg*), p. 84 nr. 457. Așezările romană și daco-romană urmează a fi publicate de D. Popa.

³ Planul, profilul și întregul material vor fi publicate într-un studiu mai amplu.

toate trăsăturile caracteristice⁴. Între vasele cu două torți (*cantharos*) (fig. 1/1–6, probabil și fig. 1/7) există atât exemplare cu torți lucrate în bandă, supraînălțate și cu buton (fig. 1/1–2), cât și cu torți cu secțiunea triunghiulară în partea superioară și plată în partea inferioară (fig. 1/3, 5). Corpul acestui tip de vas poate fi bombat, buza evazată (fig. 1/1, 4, 6–7), cu pântecul rotunjit jos (fig. 1/3) sau întors spre fund într-un unghi ascuțit (fig. 1/5), dând vasului un aspect mai scund. Decorul pe aceste vase este rar, iar atunci când este prezent constă în caneluri orizontale pe partea superioară a vasului (fig. 1/3–4), caneluri verticale pe partea inferioară (fig. 1/3), arcuite în jurul unor proeminențe (fig. 1/4) sau în multiple forme ovale sau concentrice sub torți (fig. 1/5). Castroanele sunt reprezentate de exemplare cu pereți arcuiți ușor spre interior (fig. 2/1), castroane în formă de pâlnie, uneori prevăzute cu proeminențe (fig. 2/2) sau brâu alveolat (fig. 2/3). Un castron cu profil în formă de „S” și cu proeminențe împinse din interior (fig. 2/4) nu are analogii în cultura Noua și vom reveni asupra lui. Ceramica uzuală este exemplificată prin vase-sac cu brâu sub buză (fig. 3/1, 3), uneori și cu suprafața înăsprită prin „Besenstrich” (fig. 3/3). Aceleiași categorii îi aparține și o oală cu profil în forma de „S” și „Besenstrich” atât pe suprafața exterioară cât și pe cea interioară (fig. 3/2). Piese lucrate din corn de cerb (fig. 4/1) sau din os (fig. 4/2–6) se înscriu și ele în repertoriul obișnuit al culturii Noua, nelipsind nici omoplații crestați (fig. 4/5–6).

Un interes deosebit prezintă alte fragmente ceramice, care nu aparțin culturii Noua propriu-zise. Față de materialele Noua, prezente în toate straturile, acestea apar doar în anumite contexte stratigrafice, așa că le vom discuta potrivit stratigrafiei. Din nivelurile 0–2 (din ce în ce mai rar, cu cât înaintăm spre nivelul 2) provin fragmente aparținând unor vase care pot fi atribuite culturii Wietenberg sau își datorează prezența unei puternice influențe a acesteia. Culturii Wietenberg îi pot fi atribuite castroanele de tip TD3e⁵ (fig. 5/1) care își găsesc analogii, chiar cu același ornament de „coadă de pește” incizat (VD8), spre exemplu la Uioara de Jos „Valea Orăzleci – Grui”⁶. În cadrul culturii Wietenberg atât forma cât și ornamentul în cauză sunt folosite destul de frecvent de-a lungul întregii evoluții a culturii⁷. Tot caracteristice culturii Wietenberg sunt castroanele lobate deschise, dar de formă în general scundă (tip TE1b) (fig. 5/2–3)⁸ încadrate în fazele C sau, mai probabil, în ultima fază, D, a culturii⁹. Pentru două fragmente de castroane lobate de la Țichindeal (fig. 5/4–5) nu cunoaștem analogii precise din Transilvania¹⁰. În afară

⁴ Vezi A. C. Florescu, *ArhMold* 2–3, 1964, p. 143–216 (mai departe Florescu, *Noua I*); A. C. Florescu, *CCDJ* 9, 1991, p. 5–414 (mai departe Florescu, *Noua II*).

⁵ Vezi Boroffka, *Wietenberg*, p. 147–149; idem, *SCIVA* 45, 1994, 1, p. 15–26.

⁶ Idem, *Wietenberg*, p. 196 tabel 11 și pl. 139, 4.

⁷ *Ibidem*, p. 249.

⁸ *Ibidem*, p. 156.

⁹ *Ibidem*, p. 250.

¹⁰ Mai ales vasul din fig. 5/5 are analogii foarte bune în cadrul grupului Bistreț–Ișalnița din zona dunăreană (I. Chicideanu, *Dacia*, N.S. 30, 1986, p. 41, fig. 33/4; p. 41, fig. 34/1). Cronologic, aceste vase ar putea fi încadrate în aceeași vreme ca și piesa de la Țichindeal (*ibidem*, p. 43–44). Piese de import ale grupului Bistreț–Ișalnița într-un mediu Verbioara ajung până în zona de la ieșirea Oltului, din Carpați (*ibidem*, p. 44–45 și fig. 36). Țichindeal se află, la rândul lui, pe un afluent al Oltului, la nord de Carpați, deci face parte din același complex hidrografic. Astfel, nu poate fi exclusă o influență sudică în așezarea de la Țichindeal. Trebuie însă menționat că, mai ales pentru faza D a culturii Wietenberg, încă nu este cunoscut întreg repertoriul de forme. Astfel, nu este exclus ca piesele să reprezinte forme ale castroanelor lobate specifice fazei finale a culturii Wietenberg. Deocamdată ni se pare mai prudent să semnalăm aceste descoperiri, lăra a trage prea multe concluzii, care ar putea fi premature.

de materiale și influențe ale culturii Wietenberg, care sunt limitate la primele două (sau, în zona centrală a așezării, trei) straturi, mai pot fi observate și alte influențe.

Printre vasele ce pot fi atribuite culturii Noua, se află *kantharos*-ul scund de la fig. 1/3. El este decorat cu o canelură orizontală pe umăr, sub care sunt dispuse caneluri verticale, care coboară până pe pântece. Vasul din stratul 1 de la Țichindeal își găsește analogii în mormintele de la Balintești–Cioinagi¹¹ și Căbești¹² sau în așezările de la Căndești¹³, Gârbovăț¹⁴ și Lichitișeni¹⁵. Alte fragmente ceramice de o evidentă tradiție Monteoru provin din straturile 2 și 3 de la Țichindeal (fig. 6). Este vorba de cești ornamentate cu motive canelate complicate, uneori cu așa-numitele incizii în formă de „cusături” între caneluri (fig. 6/1, 3)¹⁶. O altă formă este reprezentată de castroanele înalte, cu gât umflat sau cu decor din caneluri și incizii în formă de „cusături” (fig. 6/2, 4–5)¹⁷. Ultimul tip de vas prezentat aici, care poate fi considerat de tradiție Monteoru, este o oală cu umărul pronunțat și gâtul puțin umflat (fig. 6/6)¹⁸. Ceramica de tradiție monteoreană de la Țichindeal, prezentă în straturile 1–3, se leagă de faza Monteoru–Balintești, cu unele elemente anticipate deja din faza Monteoru IIb. Această prezență, destul de mare cantitativ, nu este surprinzătoare într-o așezare Noua, mai ales dacă avem în vedere faptul că, cel puțin din primele niveluri, o mare parte a materialului poate fi încadrată în faza Noua I¹⁹. Mai neașteptată, cel puțin după descoperirile publicate până în prezent,

¹¹ E. Zaharia, Dacia, N.S. 7, 1963, p. 142, fig. 3/1–1a (M. 14); p. 147, fig. 5/6–6a (M. 15); p. 153, fig. 7/1 (M. 32) (considerate ca aparținând ultimei faze a culturii Monteoru).

¹² C. Buzdugan, Carpica 1, 1968, p. 65, fig. 1/2; 2/4 (considerate ca aparținând „...aceluiasi cadru cultural ... Balintești–Cioinagi”, p. 67).

¹³ M. Florescu și A. Florescu, ArhMold 13, 1990, p. 91, fig. 19/7 (considerate ca aparținând culturii Noua I).

¹⁴ Florescu, *Noua II*, p. 238, fig. 66/28 (considerate ca aparținând culturii Noua I).

¹⁵ *Ibidem*, p. 224, fig. 52/13; p. 225, fig. 53/17 (considerate ca aparținând culturii Noua I de tradiție monteoreană).

¹⁶ Cu analogii la Balintești pentru ornament (Zaharia, *op. cit.*, p. 147, fig. 5/1–2); Band (I. Kovács, DolgCluj 4, 1913, p. 272; fig. 5/3; vezi și Florescu, *Noua II*, p. 351, fig. 179/4); Căndești (M. Florescu și A. Florescu, ArhMold 13, 1990, p. 91, fig. 19/3–6. 8); Cărlomănești (A. Oancea, CAMNI 2, 1976, p. 201, fig. 8/2 15; p. 207, fig. 12) și Pietroasa Mică (A. Oancea, Dacia, N.S. 25, 1981, *passim*). Paralelele citate pot fi încadrate în fazele Monteoru IIb sau Monteoru–Balintești, dar au mai fost atribuite și culturii Noua I.

¹⁷ Paralele se găsesc la Balintești–Cioinagi (Zaharia, *op. cit.*, p. 149, fig. 6/1); Căndești (M. Florescu și A. Florescu, *op. cit.*, p. 90, fig. 17/8; p. 95, fig. 25/8); Gârbovăț (Florescu, *Noua II*, p. 236, fig. 64/1); Pietroasa Mică (Oancea, Dacia, N.S. 25, 1981, p. 155, fig. 13/12. Vezi și nota 16).

¹⁸ Forma este întâlnită rar în cultura Monteoru, faza Balintești (Zaharia, *op. cit.*, p. 147, fig. 5/5) și frecvent în cultura Noua (Florescu, *Noua I* și *Noua II*, *passim*).

¹⁹ S-a atras atenția în repetate rânduri asupra tradițiilor monteorene în materialele timpurii aparținând culturii Noua: Florescu, *Noua I*, p. 181 și urm.; M. Florescu și A. Florescu, *op. cit.*: Florescu, *Noua II*. În unele dintre lucrările menționate ultima fază a culturii Monteoru (Balintești) este chiar atribuită culturii Noua (faza I). Credem că, totuși, elementele de tradiție Monteoru predomină într-un număr destul de semnificativ de descoperiri (Balintești, Căbești, Cavadinesti, Căndești, Gârbovăț, Lichitișeni, Probotă, Săbăoani etc.), astfel că ele trebuie să fie considerate ca aparținând încă culturii Monteoru. Pentru o discuție mai nouă a acestei probleme vezi I. Chicideanu și M. Șandor-Chicideanu, Dacia, N.S. 38, 1994 (sub tipar). Nu considerăm posibilă clarificarea acestei probleme pe baza materialelor de la Țichindeal, fiindcă descoperirea se află complet în afara ariei culturii Monteoru.

este influența atât de puternică a fazelor târzii ale culturii Monteoru în centrul Transilvaniei²⁰. Asupra acestor probleme vom reveni mai jos. Deocamdată ne vom ocupa mai departe de a treia categorie de influențe observate la Țichindeal.

În ultimul nivel (3), împreună cu materiale Noua, inclusiv cu materiale de tradiții monteorene, s-au găsit vase și cioburi care anunță ceramica canelată din Hallstatt. Primul tip din acest grup este o strachină tronconică, cu pereții ușor arcuiți (fig. 7/1). Suprafața interioară și buza exterioară sunt de culoare neagră și puternic lustruite, având un luciu metalic, iar partea de jos a suprafeței exterioare este înăsprită printr-un fel de „Besenstrich”. Astfel de străchini devin ulterior (la început cu același tratament al suprafeței) caracteristice pentru Hallstattul din Transilvania, uneori și cu buza canelată sau cu ornament canelat în interior²¹. A doua variantă de străchini din acest grup are buza canelată oblic sau orizontal, trasă spre interior (fig. 7/3, 6). Este un tip specific pentru întreaga perioadă hallstattiană²². Cel de-al doilea tip de vas caracteristic epocii fierului, reprezentat la Țichindeal, este ceașca, cu trei variante ilustrate în lucrarea de față. Cea mai simplă, care urmează a fi folosită până în Hallstattul târziu, are corpul ușor tronconic, cu pereți arcuiți și o toartă în formă de bandă, mult suprainălțată (fig. 7/5)²³. O altă variantă are profil în formă de „S”, aspectul general fiind mai scund (fig. 7/4). Forma își are originea în fazele târzii ale culturii Wietenberg²⁴, dar cele mai bune paralele se găsesc în perioada Hallstattului timpuriu și mijlociu la Deva „Viile Noi”²⁵, Cicău „Săliște”²⁶, Mediaș²⁷ sau Teleac²⁸. Ultima variantă de ceașcă pe care o publicăm aici este reprezentată de exemplare mai înalte, tot cu profil în formă de „S” și cu o toartă

²⁰ Strachina din momântul 2 de la Band a fost atribuită culturii Monteoru (Ec. Dunăreanu-Vulpe, *Mélanges de l'École Roumaine en France*, 1929, p. 534), dar aparține culturii Wietenberg, faza D (Boroffka, *Wietenberg*, p. 19–20 nr. 44; p. 158; p. 251), fără nici o legătură în cultura Monteoru. Singurul indiciu pentru o influență a culturii Monteoru în Transilvania centrală, care rezulta până acum din publicații, era ceașca din momântul 3 de la Band (Kovács, *op. cit.*, p. 272; fig. 5/3 (= Florescu, *Nova II*, p. 351, fig. 179/4), care ar putea fi și o preluare din cultura Wietenberg. Că influența monteoreană în centrul Transilvaniei a fost totuși mai puternică decât s-a crezut până acum, este ilustrat și prin apariția unor materiale asemănătoare celor de la Țichindeal, atât în ceea ce privește piesele în sine, cât și prin contextul în care acestea au fost descoperite, la Sighișoara – „Cartierul Viilor” (Săpături inedite R. Harhoiu, A. Lukács, N. Boroffka, D. Spănu, Rodica Medinceanu).

²¹ Analogii mai târzii găsim în mare la Cicău – „Săliște” (I. Winkler și M. Takács. *Apulum* 18, 1980, p. 31, fig. 6/7–12; p. 35, fig. 8/1–2 și material nepublicat); Mediaș (E. Zaharia, *Dacia*, N.S. 9, 1965, p. 86–88, fig. 3–4 și material nepublicat); Porumbeni Mari (material nepublicat); Sighișoara – „Cartierul Viilor” (material nepublicat); Teleac (V. Vasilev, I. Aldea și H. Ciugudean, *Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României. Contribuții arheologice: Așezarea fortificată de la Teleac*, Cluj, 1991, p. 230–231, fig. 34–35) pentru a menționa doar câteva descoperiri din Transilvania.

²² Pe lângă descoperirile menționate în nota anterioară, mai pot fi adăugate multe exemple din cultura Basarabi (H. Ciugudean, *Apulum* 14, 1976, p. 9 și urm.; M. Gumă, *Banatica* 7, 1983 [1985], p. 65 și urm.; A. Vulpe, *Dacia*, N.S. 30, 1986, p. 49 și urm.) sau, mai rare, din momintele atribuite sciților din Hallstattul târziu (I. H. Crișan, *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, București, 1969, p. 52, tipul I, varianta 2; V. Vasilev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj, 1980, pl. 8/3–4).

²³ Vezi nota 22.

²⁴ Forma, cu sau fără toartă, se înscrie în varianta TD3a a ceramicii Wietenberg, caracteristică fazelor C și D; vezi Boroffka, *Wietenberg*, p. 250–251.

²⁵ O. Floca, *Sargetia* 6, 1969, p. 15–16, fig. 9 (= I. Andrițoiu, *Sargetia* 6, 1969, p. 42 și urm.) fig. 6, unde aceeași ceașcă este ilustrată de două ori, fig. 8–9).

²⁶ Material nepublicat, în Muzeul de Istorie Aiud.

²⁷ Material nepublicat, în Muzeul orașenesc Mediaș.

²⁸ V. Vasilev, I. Aldea și H. Ciugudean, *op. cit.*, p. 234, fig. 38/18–19, 22.

supraînălțată, lucrată în bandă. Specifice îi sunt trei proeminențe, dispuse pe umăr, formând un triunghi dacă vasul este privit de sus (fig. 7/2). Cești cu caracteristici asemănătoare întâlnim în epoca bronzului târziu/Hallstatt timpuriu în cultura Kyjatice²⁹, la Susani (mai bogat ornamentate)³⁰, iar în Hallstattul timpuriu–mijlociu la Mediaș³¹.

După cum se vede, descoperirile de la Țichindeal, ridică unele probleme privind cultura Noua în Transilvania, asupra cărora nu insistăm acum³². Probabilitatea unei contemporaneități parțiale a culturilor Wietenberg și Noua a fost afirmată în repetate rânduri³³. De asemenea, a mai fost exprimată părerea privind o supraviețuire a culturii Noua până la începutul epocii fierului³⁴. Cele două aspecte nu pun deci probleme deosebite, iar situația de la Țichindeal nu face decât să confirme aceste ipoteze. Discutabil este momentul în care începe pătrunderea culturii Noua în Transilvania. Prin comparații stilistice s-a ajuns la concluzia că primele elemente ale culturii Noua pătrund în spațiul intracarpatic spre sfârșitul fazei C a culturii Wietenberg³⁵. Pe aceeași cale a fost propusă paralelizarea (cel puțin parțială) a fazelor Monteoru Ila și Wietenberg B, ceea ce are drept consecință logică faptul că Wietenberg C și Monteoru IIB se dezvoltă (iarăși, cel puțin parțial) în aceeași perioadă. Aceste concluzii sunt susținute de descoperirile de la Țichindeal. Aici primele elemente Noua apar împreună cu materiale din faza Wietenberg C târziu (cu elemente din faza D) și cu ceramică de o evidentă tradiție monteoreană (fazele IIB și, mai ales, Balintești). Din cele afirmate reiese că primele trăsături Noua apar (ca și în Moldova) imediat după faza Monteoru IIB și că, preluând atât unele forme cât și unele ornamente din cultura Monteoru (fazele IIB și Balintești), ele pătrund relativ repede și la vest de Carpați. Populația, probabil nomadă, care vehiculează aceste elemente Noua aduce și trăsături ale culturii Monteoru, care manifestă deja dealtfel o influență, dacă nu era chiar prezentă în sud-estul Transilvaniei³⁶.

Dacă până foarte recent nu s-a putut stabili în termeni cronologici absoluți când s-a petrecut această pătrundere³⁷, astăzi dispunem deja de câteva date noi. A. László a rediscutat datele C¹⁴ pentru straturile Ila–IIB de la Mahala, corespunzând fazelor Noua I și II³⁸. Faza Noua I, care ne interesează aici, este plasată în perioada

²⁹ T. Kemenczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, ArchHung 51, Budapesta, 1984, pl. 80/6 (Szalja, M. 63); 90/15–16 (Ózd – Kóalja).

³⁰ I. Stratan și A. Vulpe, PZ 52, 1977, pl. 21/163–165, 168.

³¹ Material inedit, în Muzeul orașenesc Mediaș.

³² Vezi Boroffka, *Wietenberg*, p. 287–288. Pentru bibliografie vezi p. 283, nota 56.

³³ B. Hänsel a introdus în discuție și posibilitatea unei contemporaneități a materialelor considerate ca aparținând mediilor culturale de la sfârșitul bronzului mijlociu, Noua și hallstattiene timpurii, dacă s-ar presupune că purtătorii culturii Noua erau nomazi. Ei puteau trăi alături de populații „autohtone”, așa cum, de pildă, trăiau până nu demult țigani migratori, cu o cultură proprie, alături, de mai multe alte populații (români, maghiari, germani etc.) din Europa sud-estică. Am avea, în acest caz, comunități deschise, preluând elementele locale ale bronzului mijlociu, comunități închise, tradiționale, Noua propriu-zise și comunități preluând cu precădere noua modă ceramică cu decor canelat (Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, în *Beiträge zur Ur- und Frühgeschichtlichen Archäologie des Mittelmeer-Kulturräume* 16–17, 1976, p. 67–68). Descoperirile de la Țichindeal ne arată totuși că materialele bronzului mijlociu și cele hallstattiene nu erau contemporane, ci cel mult se ating cronologic.

³⁴ Boroffka, *Wietenberg*, p. 287 și urm.

³⁵ Zaharia, *Thraco-Dacia* 11, 1990, p. 33–37; Boroffka, *Wietenberg*, p. 287; pl. 17, 3.

³⁶ *Ibidem*, p. 290.

³⁷ A. László, CCDJ 10, 1993, p. 23–41 cu bibliografia. Data relevantă pentru problema discutată aici este Bln 1086 (*ibidem*, p. 36, nr. 4), cea de-a doua din stratul Mahala Ila (Gak 2449) fiind evident greșită.

1680–1430 B. C., după calibrarea Pearson & Stuiver³⁹. Data pare a fi prea veche față de ceea ce s-a presupus până acum și marja de timp este destul de mare, dar începutul perioadei corespunde foarte bine datei obținute pentru un complex din faza C a culturii Wietenberg, probabil cu elemente Noua, de la Sighișoara „Cartierul Viilor”, care este datat 1685–1524 B. C.⁴⁰. Astfel, putem afirma cu rezerve⁴¹ că în cursul sec. XVI a.Chr. cultura Noua își face prima apariție în Transilvania. Această datare are consecințe asupra tabloului istoric acceptat până acum, după care, începutul culturii Noua a fost plasat, cel mai devreme, în secolul XIV a.Chr.⁴², fapt asupra căruia atragem atenția specialiștilor, și asupra căruia vom reveni, cu mai multe date, cu alt prilej.

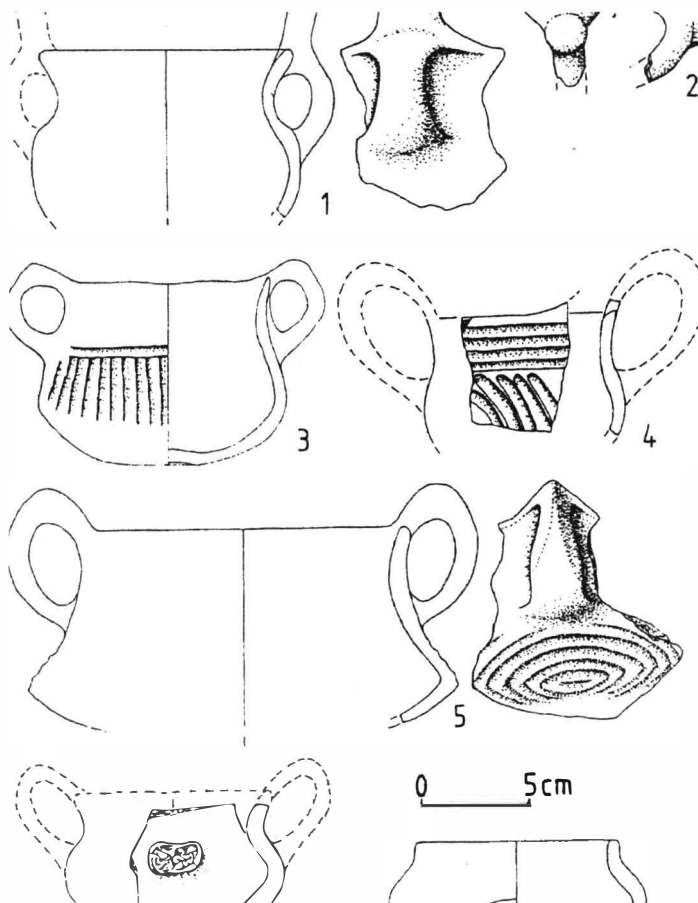


Fig. 1. Țichindeal, jud. Sibiu. 1–3 ceramică din stratul 1; 4 ceramică din stratul 2; 5–7 ceramică din stratul 3.

³⁹ Pentru o discuție asupra metodelor de calibrare vezi László. *loc cit.*

⁴⁰ Analiza Bln 4622. Complexul urnează a fi publicat cu alt prilej.

⁴¹ Datele sunt încă puține și este posibil ca alte probe (atât pentru cultura Monteoru, cât și pentru cultura Noua), care sunt deja în curs de prelucrare, să schimbe situația.

⁴² Vezi mai recent Kemenczei. *op. cit.* (nota 29), p. 33 și urm. cu discuția despre piesele de bronz de proveniență răsăriteană și bibliografia.

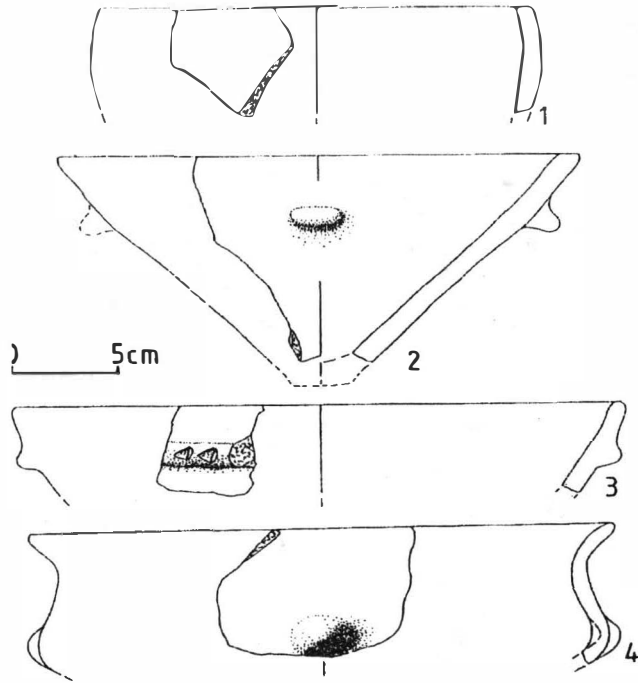


Fig. 2. Țichindeal. 3 ceramică din stratul 0; 1, 4 ceramică din stratul 1; 2 ceramică din stratul 3.

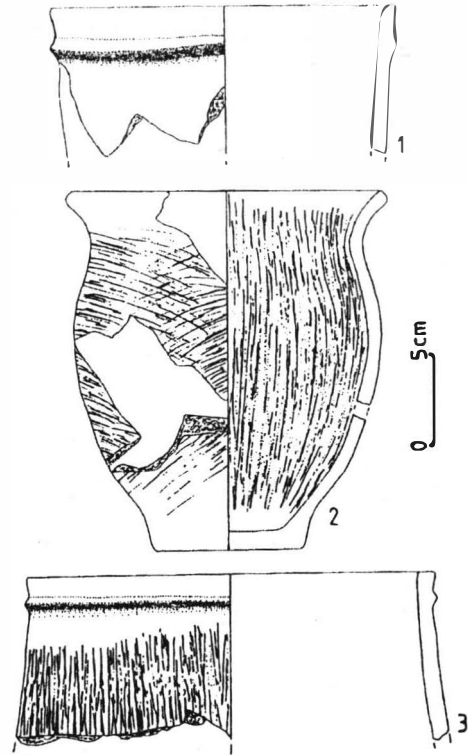


Fig. 3. Țichindeal. 2 ceramică din stratul 1; 1, 3 ceramică din stratul 3.

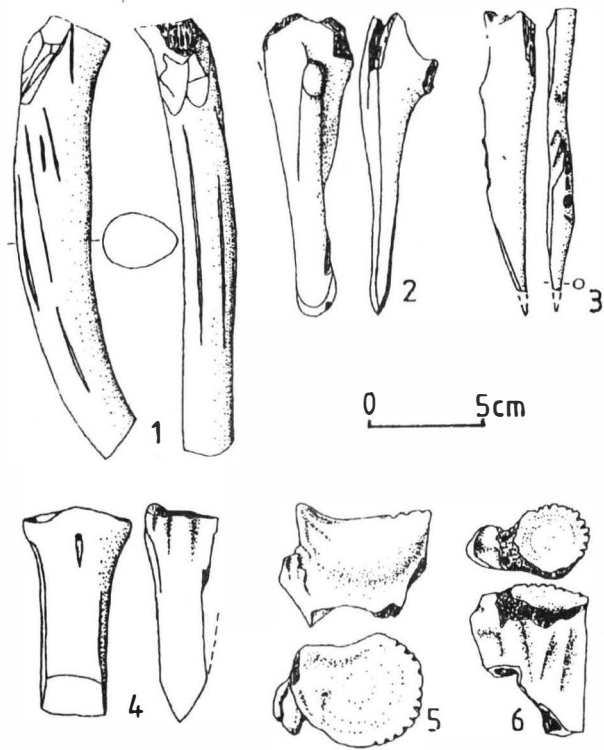


Fig. 4. Țichindeal. 1 corn de cerb prelucrat din stratul 2; 2-6 piese de os din straturile 1-3.

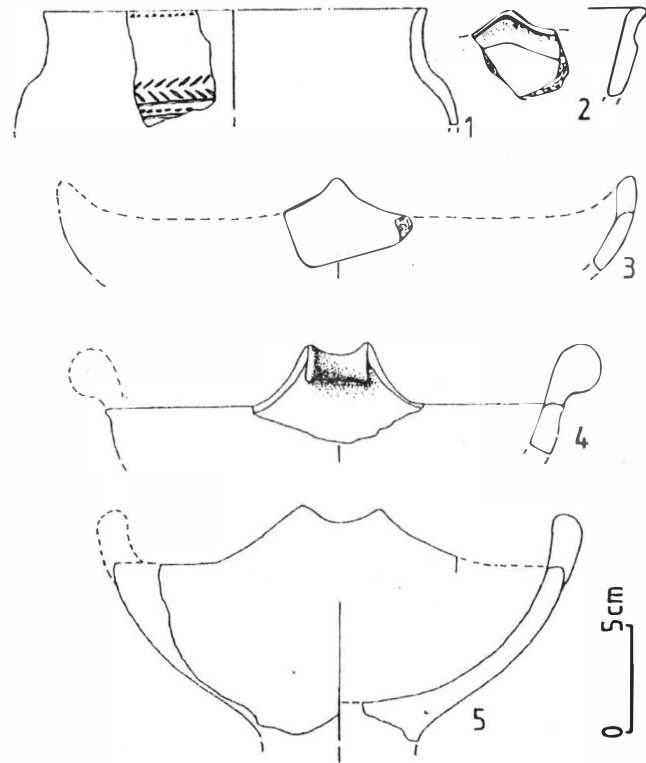


Fig. 5. Țichindeal. 2 ceramică din stratul 0; 3, 5 ceramică din stratul 1; 1, 4 ceramică din stratul 2.

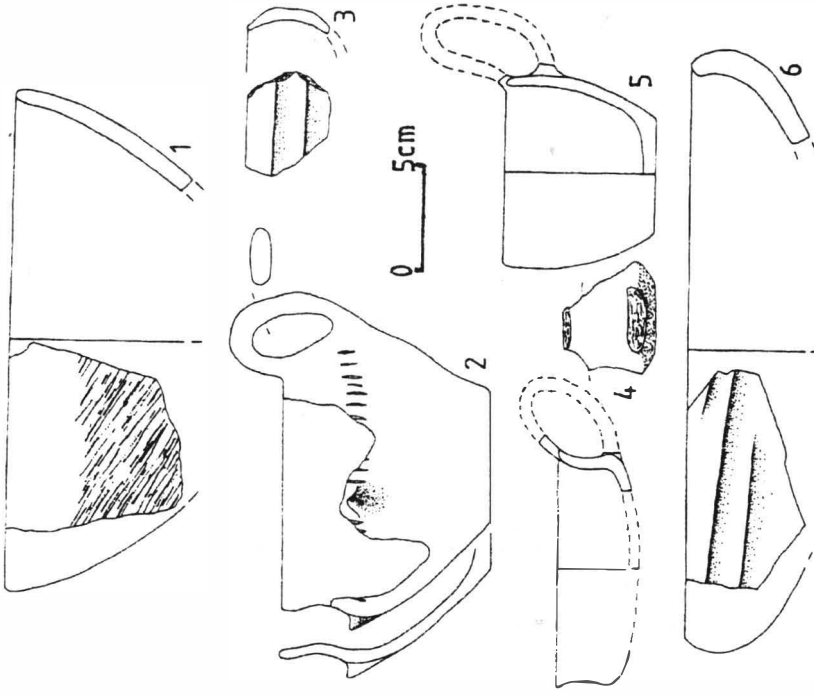


Fig. 7. Țichindeal. 1-6 ceramică din stratul 3.

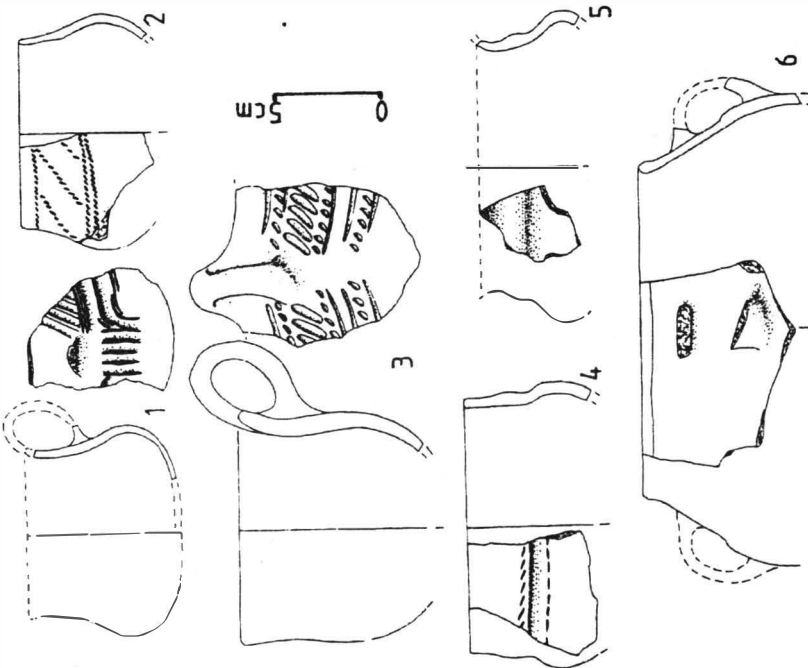


Fig. 6. Țichindeal. 2-4 ceramică din stratul 2; 1, 5-6 ceramică din stratul 3.

CONSIDERATIONS ON THE NOUA CULTURE THE SETTLEMENT OF ȚICHINDEAL, JUD. SIBIU

ABSTRACT

At Țichindeal, jud. Sibiu, an important multilayered settlement was excavated by D. Popa between 1982 and 1988. During excavation the following stratigraphic sequence (from the uppermost to the lowest layer) was observed: Early Medieval, Post-Roman (Daco-Roman), Roman, Bronze Age. Some sporadic Coțofeni sherds are not from stratigraphic context. The present article treats only a selection of the Bronze Age finds and some of the problems they raise. It will be followed by a complete publication of the material on another occasion.

The Bronze Age settlement consists of three layers, with a fourth stratum identified only in the central part of the studied area. The Bronze Age layers are numbered from bottom to top: 0 (where present), 1, 2 and 3.

The majority of the pottery, as well as some specific bone and antler objects, from all three (or, in the centre, four) Bronze Age levels are characteristic of the Noua culture, which is why the settlement is ascribed to this culture.

Of special interest are ceramics of other influences. In levels 0–2, towards level 2 continually less frequent, we find, among the Noua pottery, several fragments of pots that may be considered as belonging to the late Wietenberg culture. In all Bronze Age strata, a fairly large quantity of ceramics of clear Monteoru tradition are present, with the closest connections to the Monteoru IIb and Balintești phases. Only in the last layer (3), together with Noua material and fragments of Monteoru tradition, we meet pottery with Early Hallstatt characteristics.

Contacts between Wietenberg and Noua on the one hand, and Noua and the Hallstatt period on the other, have been presumed for a long time, so that the discoveries from Țichindeal confirm these hypotheses. Unknown until now was the surprisingly massive influence of the Monteoru tradition in central Transylvania. This, as well as the contextual combination with Wietenberg finds, raises some problems. Without a full discussion, which will be published together with the complete material, the author comes to the conclusion, that the Noua Culture penetration into Transylvania begins shortly after the phase Monteoru IIb, towards the end of phase C of the Wietenberg Culture. This means, that the appearance of the first Noua elements in Transylvania is approximately simultaneous with their appearance in Moldavia. Thus we must consider, very rapidly spreading, nomadic groups. Secondly, besides the archaeological contacts, reconsideration of radiocarbon dates, as well as new data, lead to an absolute dating of these events sometime during the 16th century B.C., which is around 200 years earlier than has been presumed so far. This will oblige archaeologists, perhaps after further information becomes accessible, to reconsider the general historical situation of this period.

CAPTION OF FIGURES

- Fig. 1. Țichindeal, jud. Sibiu. 1-3 pottery from layer 1; 4 pottery from layer 2; 5-7 pottery from layer 3.
- Fig. 2. Țichindeal. 3 pottery from layer 0; 1, 4 pottery from layer 1; 2 pottery from layer 3.
- Fig. 3. Țichindeal. 2 pottery from layer 1; 1,3 pottery from layer 3.
- Fig. 4. Țichindeal. 1 worked antler from layer 2; 2-6 worked bones from layers 1-3.
- Fig. 5. Țichindeal. 2 pottery from layer 0; 3, 5 pottery from layer 1; 1, 4 pottery from layer 2.
- Fig. 6. Țichindeal. 2-4 pottery from layer 2; 1, 5-6 pottery from layer 3.
- Fig. 7. Țichindeal. 1-6 pottery from layer 3.

